

Henryk SZELEGIEWICZ

Notatki faunistyczne o mączlikach (*Homoptera*, *Aleyrododea*) Polski

Mączliki stanowią niewielką grupę drobnych owadów z rzędu *Homoptera*, których centrum rozmieszczenia znajduje się w krajach o klimacie tropikalnym i subtropikalnym. W strefie klimatu umiarkowanego są one nieliczne i nie mają większego znaczenia gospodarczego. W Europie znanych jest około 35 gatunków, z których tylko 3 lub 4 uchodzą za szkodniki i to głównie roślin ozdobnych, rzadziej warzyw szklarniowych. Dlatego też mączliki należą do najbardziej zaniedbanych grup *Homoptera* i to zarówno pod względem taksonomicznym, jak też i faunistycznym. Badania nad mączlikami Polski zapoczątkowane zostały dopiero w ostatnich latach (SZULCZEWSKI 1958, KLIMASZEWSKI i SZELEGIEWICZ 1962, SZELEGIEWICZ 1965, CHOJECKI i KLIMASZEWSKI 1967) i jak dotąd nie wyszły poza wstępne stadium rejestracji występujących u nas gatunków oraz głównych rysów ich biologii. Z Polski zanotowano dotychczas 11 gatunków pewnych i jeden wątpliwy, ale jak wynika z porównania faun krajów sąsiednich istnieje możliwość znalezienia u nas dalszych 4–5 gatunków mączlików. Są to jednak wszystko gatunki rzadkie, związane z dość swoistymi biotopami. Natomiast gatunki znane już z naszego kraju należą do mączlików szeroko rozprzestrzenionych i związanych głównie ze środowiskiem lasów oraz biotopów ruderalnych.

Niniejsza praca podaje obok nowych danych nomenklatorycznych wiadomości o rozmieszczeniu poszczególnych gatunków na terenie naszego kraju na podstawie materiałów zebranych przeze mnie lub moich kolegów, którym na tym miejscu serdecznie dziękuje.

1. *Aleurochiton acerinus* HAUPT, 1934

Zebrany materiał: Góra Splawa pow. Przemyśl, 22 VI 1965, nieliczne zimujące (!) puparia na dolnej stronie liści klonu polnego (*Acer campestre*), S. HUCULAK leg.

Ponieważ gatunek ten był przez długi czas mylony z *A. aceris* (MODEER), rozmieszczenie jego w Europie nie jest dokładnie poznane. Jest to gatunek wyraźnie ciepłolubny i dlatego należy przypuszczać, że występuje on głównie na południu Europy. W Europie Środkowej znany jest dotąd poza Polską z NRD, NRF, Austrii, Czechosłowacji i Węgier (ZAHRADNIK 1963). Gatunek ten obserwowałem na Węgrzech w okolicach Budapesztu i w NRD w okolicach Aschersleben, gdzie występował pospolicie w miejscach kserotermicznych. Z Polski znany był dotąd z Bielinka nad Odrą — locus typicus (HAUPT 1934).

Mączlik ten jest monofagiem na klonie polnym i występuje w dwóch pokoleniach w roku. Zimuje w postaci puparium.

2. *Aleurochiton aceris* (MODEER, 1778)

Zebrany materiał: Łeba pow. Lębork, 18 IX 1970, liczne puparia zimujące, J. WAGNER leg.; Olsztyn-Kortowo, 15 VI 1965, nieliczne puparia pokolenia letniego, H. SZELEGIEWICZ leg.; Puszcza Białowieska (BPN-426), 23 IX 1970, liczne puparia zimujące, K. WINNIK leg.; Brwinów pow. Pruszków, 3 IX 1970, liczne puparia zimujące, A. RIEDEL leg.; Zawoja pow. Sucha Beskidzka, 18 VIII 1970, dwa puparia pokolenia letniego i 5 zimujących, H. SZELEGIEWICZ leg. — wszystkie zebrane z dolnej strony liści klonu ostrolistnego (*Acer platanoides*).

Gatunek szeroko rozmieszczony w Europie. W Polsce należy do pospolitszych mączlików, ale wykazany był dotąd z niewielu tylko stanowisk. Jest monofagiem na klonie ostrolistnym, występuje w dwóch pokoleniach w roku i zimuje w postaci puparium.

U nas podawany był zazwyczaj pod nazwą *A. complanatus* (BAERENSPRUNG). Jak wykazała DANZIG (1966) nazwa ta jest młodszym synonimem nazwy *Coccus aceris* MODEER.

3. *Aleurochiton pseudoplatani* VISNYA, 1936

Zebrany materiał: Olsztyn-Kortowo, 16 VI 1965, kilka pupariów pokolenia letniego; Zawoja pow. Sucha Beskidzka, 18 VIII 1970, jedno puparium pokolenia letniego i 6 zimujących — wszystkie zebrane z dolnej strony liści jaworu (*Acer pseudoplatanus*), H. SZELEGIEWICZ leg.

Gatunek szeroko rozmieszczony w Europie; rozmieszczenie w Polsce słabo zbadane. Jest monofagiem na jaworze i występuje zazwyczaj w zacienionych miejscach. W ciągu roku daje dwa pokolenia i zimuje w postaci puparium. W odróżnieniu od gatunków poprzednich między pupariami obu pokoleń brak jest wybitnych różnic morfologicznych.

U nas gatunek ten podawany był dotąd pod nazwą *Nealeurochiton pseudoplatani*. DANZIG (1966), która zbadała typy opisowe *Aleurochiton forbesi* —

gatunku typowego rodzaju *Nealeurochiton* SAMPSON, 1943 — stwierdziła jednak, że nasz europejski gatunek nie może być zaliczany do rodzaju *Nealeurochiton* ze względu na istotne różnice w budowie aparatu analnego, które zbliżają ten gatunek do rodzaju *Aleurochiton* TULLGR.

—. *Siphoninus phillyreae* (HALIDAY, 1834)

Gatunek polifagiczny, żerujący głównie na liściach drzew liściastych (np. *Fraxinus*, *Pirus*, *Crataegus*). W odróżnieniu od większości mączlików zimuje w postaci zapłodnionego jaja.

Prawdopodobnie ten właśnie gatunek wykazał SZULCZEWSKI (1958) z Wielkopolskiego Parku Narodowego pod nazwą *Aleyrodes fraxini*. Występowanie tego gatunku w Polsce jest możliwe, gdyż występuje on prawie w całej Europie z wyjątkiem skrajnej północy (brak go w Skandynawii i w północnych oraz środkowych rejonach europejskiej części ZSRR), chociaż wszędzie lokalnie i nieliczne, i został znaleziony np. w Berlinie. Jego obecność w Polsce wymaga jednak potwierdzenia. Jesienią 1970 r. znalazłem wraz z mgr J. WAGNEREM dość liczne resztki białawych i delikatnych puparii na dolnej stronie liści głogu (*Crataegus oxyacantha*) i gruszy (*Pirus communis*) w parku na Bielanych, które być może należały do tego gatunku. Jednak stopień zniszczenia tych delikatnych pupariów, zwłaszcza ważnej taksonomicznie strony dorsalnej, był tak silny, że uniemożliwiało to pewne oznaczenie.

4. *Trialeurodes vaporariorum* (WESTWOOD, 1856)

Zebrany materiał: Olsztyn-Kortowo, 15 VI 1965, na dolnej stronie liści pelargonii (*Pelargonium* sp. cult.) w szklarni WSR, bardzo liczne puparia, 5 ♂ i 4 ♀, S. HUCULAK et H. SZELEGIEWICZ leg.

Gatunek kosmopolityczny, w Polsce notowany głównie ze szklarni, gdzie wyrządzać może znaczne szkody i jest trudny do zwalczania. Latem pojawia się także poza szklarniami, głównie w ogrodach. Jest to mączlik polifagiczny, dający szereg pokoleń w ciągu roku.

5. *Aleurolobus asari* (WÜNN, 1926)

Zebrany materiał: Zawoja pow. Sucha Beskidzka, 26 VIII 1970, na południowym stoku góry Magurka znalazłem liczne puparia na dolnej stronie liści kopytnika (*Asarum europaeum*).

Gatunek ten występuje lokalnie w całej Europie. W Polsce znany jest dotąd wyłącznie z południowej części kraju. Daje tylko jedno pokolenie w roku

i zimuje w postaci puparium. Jest polifagiem spotykanym często na kopytniku (*Asarum*), wiciokrzewie (*Lonicera*), śnieguliczce (*Symphoricarpos*) i powojniku (*Clematis*), rzadziej także i na innych roślinach.

6. *Asterobemisia avellanae* (SIGNORET, 1868)

Zebrany materiał: Białowiecki Park Narodowy, 29 XI 1960, trzy spasożytowane puparia zebrane z liścia jesionu (*Fraxinus excelsior*), H. SZCZEPAŃSKI leg.; Warszawa-Młociny, 9 X 1970, nieliczne i pojedyncze puparia na dolnej stronie liści leszczyny (*Corylus avellana*), H. SZELEGIEWICZ et J. WAGNER leg.

Dokładne rozmieszczenie tego gatunku nie jest znane, ale występuje on lokalnie prawdopodobnie w całej Europie. W Polsce wykazany dotąd tylko z Pienin i okolic Lublina oraz, być może, z Wielkopolskiego Parku Narodowego. Jest gatunkiem polifagicznym, związanym głównie z drzewami liściastymi. Daje tylko jedno pokolenie w roku i zimuje w postaci puparium.

7. *Japaneyrodes similis europaeus* ZAHRADNIK, 1962

Zebrany materiał: Olsztyn, 15 VI 1965, liczne puparia; Krynica Morska pow. Elbląg, 16 VII 1966, jedno puparium i nieliczne owady dorosłe; Zawoja pow. Sucha Beskidzka, 26 VIII 1970, na zboczu Babiej Góry w reglu dolnym, 4 puparia – wszystkie zebrane z dolnej strony liści borówki (*Vaccinium vitis-idea*), H. SZELEGIEWICZ leg.

Gatunek rozmieszczony w całej Palearktyce i tworzący kilka podgatunków geograficznych. Podgatunek europejski znany jest dotąd z NRD, NRF, Austrii, Czechosłowacji, Szwecji i europejskiej części ZSRR. W Polsce znany był dotąd zaledwie z jednego stanowiska na Lubelszczyźnie. Jest monofagiem na borówce i daje tylko jedno pokolenie w roku. Zimuje w postaci puparium. Owady dorosłe pojawiają się bardzo późno, bo dopiero w drugiej połowie lipca.

8. *Pealius quercus* (SIGNORET, 1968)

Zebrany materiał: Białowiecki Park Narodowy, 29 XI 1960, dwa spasożytowane puparia z dolnej strony liści grabu (*Carpinus betulus*), H. SZCZEPAŃSKI leg.; Warszawa-Anin, 3 V 1961, na dolnej stronie liści leszczyny (*Corylus avellana*), 1 ♂ i 1 ♀, R. BIELAWSKI leg.; Warszawa-Młociny, 9 X 1970, jak wyżej, dość liczne puparia, H. SZELEGIEWICZ et J. WAGNER leg.

Gatunek szeroko rozmieszczony w Europie i wszędzie dość pospolity. Rozmieszczenie w Polsce słabo poznane. Jest polifagiem żerującym na różnych drzewach i krzewach liściastych. Zimuje w postaci puparium i daje prawdopodobnie tylko jedno pokolenie w roku.

9. *Aleyrodes asari* (SCHRANK, 1801)

Zebrany materiał: Zawoja pow. Sucha Beskidzka, 26 VIII 1970, bardzo liczne puparia i 7 ♀ zebranych na zboczach Magurki z dolnej strony liści kopytnika (*Asarum europaeum*).

Rozmieszczenie tego mączlika w Europie jest słabo poznane, gdyż był on stale mylony z *A. fragariae* WLK., a nawet z *A. proletella* (L.). Występuje na pewno w Europie Środkowej (NRD, NRF, Austria, Czechosłowacja, Polska, Węgry) i w Rumunii. U nas znany prawie wyłącznie z południowej części kraju. Gatunek ten jest monofagiem na kopytniku i daje kilka pokoleń w ciągu roku. Tworzy zwarte i liczne kolonie, podobnie jak *A. proletella* (L.). Zimuje w postaci imago.

10. *Aleyrodes fragariae* WALKER, 1852

Zebrany materiał: Krynica Morska pow. Elbląg, 16 VII 1966, na dolnej stronie liścia kuklika (*Geum urbanum*), dwa puparia; Olsztyn-Kortowo, 15 VI 1965, na liściach trybuły (*Anthriscus* sp.), trzy puparia; Zawoja pow. Sucha Beskidzka, 24 VIII 1970, nieliczne samice zebrane na zboczu góry Patria z dolnej strony liści niecierpka (*Impatiens noli-tangere*) — wszystkie H. SZELEGIEWICZ leg.

Gatunek szeroko rozmieszczony w Europie i wszędzie pospolity. Jest polifagiem żerującym na różnych roślinach zielnych oraz na krzewach wiciokrzewu i śnieguliczki. Występuje zawsze pojedynczo nie tworząc zwartych kolonii i dlatego łatwo go przeoczyć. W ciągu roku daje kilka pokoleń i zimuje w postaci imago.

Mączlik ten podawany był u nas pod nazwą *A. loniceræ* WLK. Jednakże MOUND (1966) ustaliła, że nazwa *A. loniceræ* WLK. jest młodszym synonimem nazwy *A. fragariae* WLK.

11. *Aleyrodes proletella* (LINNAEUS, 1758)

Zebrany materiał: Krynica Morska pow. Elbląg, 16 VII 1966, liczna kolonia na dolnej stronie liścia gruszyczki (*Pirola chlorantha*), składająca się z pupariów i owadów dorosłych; Zawoja pow. Sucha Beskidzka, 28 VIII 1970, liczne puparia od spodu liści glistnika (*Che-lidonium majus*) — wszystkie H. SZELEGIEWICZ leg.

Gatunek szeroko rozmieszczony i wszędzie pospolity. U nas należy prawdopodobnie do najpospolitszych mączlików, ale notowany jest zaledwie z kilku stanowisk z różnych części kraju. Jest to gatunek polifagiczny, jednak szczególnie często spotykany na glistniku. Tworzy zazwyczaj zwarte, duże kolonie. W ciągu roku daje kilka pokoleń i zimuje w postaci imago.

Pirola chlorantha nie była dotąd notowana jako roślina żywicielska tego gatunku.

Instytut Zoologiczny PAN,
Warszawa, ul. Wileza 64

PIŚMIENNICTWO

- CHOJECKI M. F., KLIMASZEWSKI S. M. 1967. Mączliki (*Homoptera, Aleyrodidae*) niektórych miejscowości Lubelszczyzny. Ann. UMCS (Sec. C), Lublin, **22**: 57–61, 1 t.
- DANZIG E. M. 1966. Contributions to the knowledge of the Whiteflies (*Homoptera, Aleyrodidae*) of the Primorye. Ent. Obozr., Moskva-Leningrad, **45**: 364–386, 32 ff.
- HAUPT H. 1934. Neues über die *Homoptera – Aleurodina*. Dtsch. ent. Z., Berlin, **1934**: 127–141, 16 ff.
- KLIMASZEWSKI S. M., SZELEGIEWICZ H. 1962. Materiały do znajomości mączlików (*Homoptera, Aleyrodidae*) Polski. Fragm. faun., Warszawa, **10**: 35–64, 23 ff.
- MOUND L. A. 1966. A Revision of the British *Aleyrodidae* (*Hemiptera: Homoptera*). Bull. Br. Mus. nat. Hist. (Ent.), London, **17**: 399–428, 29 ff.
- SZELEGIEWICZ H. 1965. Mączliki (*Homoptera, Aleyrodidae*) Pienin. Fragm. faun., Warszawa, **11**: 437–442, 5 ff.
- SZULCZEWSKI J. W. 1958. Mączlikowate (*Aleurodidae*) Wielkopolskiego Parku Narodowego. Przyroda Pol. zach., Poznań, **2**: 85–86.
- ZAHRADNIK J. 1963. *Aleyrodina* (Mottenläuse); w: Die Tierwelt Mitteleuropas, 4, Lf. 3, Xd. Leipzig, 19 pp., 16 tt.

РЕЗЮМЕ

[Заглавие: Заметки по фауне белокрылок (*Homoptera, Aleyrododea*) Польши]

В работе рассматриваются 12 видов белокрылок. Принадлежность одного из них [*Siphoninus phillyreae* (HAL.)] к фауне Польши требует еще подтверждения. Кроме новых данных о распространении отдельных видов в Польше в работе приводятся данные о распространении и биологии этих видов вообще, а также учитываются новые изменения в их номенклатуре и приводятся новые кормовые растения *Aleyrodes proletella* (L.).

ZUSAMMENFASSUNG

[Titel: Faunistische Notizen über die Mottenläuse (*Homoptera, Aleyrododea*) Polens]

Der Verfasser bespricht 12 polnische Arten der Mottenläuse, darunter eine [*Siphoninus phillyreae* (HAL.)] deren Vorkommen in Polen noch einer Bestätigung bedarf. Neben neuen Daten über die Verbreitung in Polen enthält die Arbeit auch eingehende Angaben über die allgemeine Verbreitung und Biologie der einzelnen Arten. *Pirola chlorantha* wird als eine neue Wirtspflanze von *Aleyrodes proletella* (L.) gemeldet.

Redaktor pracy — doc. dr A. Riedel

Państwowe Wydawnictwo Naukowe — Warszawa 1972
Nakład 980+90 egz. Ark. wyd. 0,5; druk. 0,5. Papier druk. sat. kl. III, 80 g, B1. Cena zł 6. —
Nr zam. 793/71 — Wrocławska Drukarnia Naukowa — F-8

<http://rcin.org.pl>